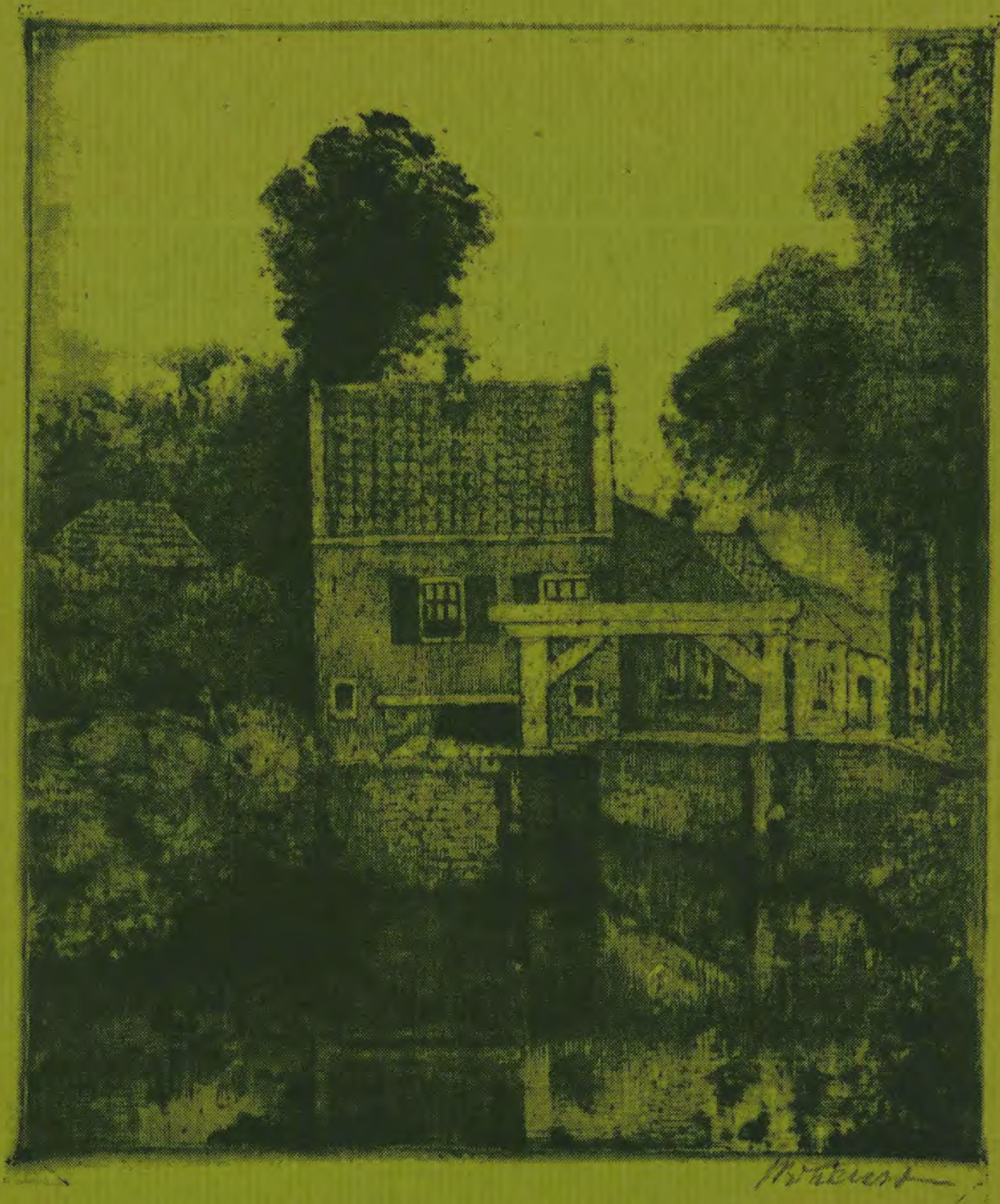
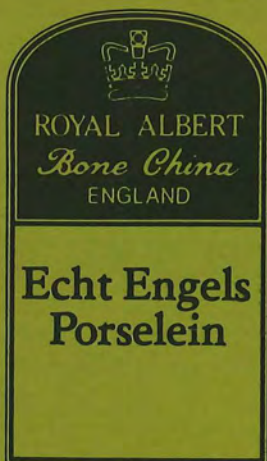

Historische Kring Maarssen

Vraag inlichtingen bij uw
speciaalzaak
LUXE GESCHENKEN
A.v.d.BOSCH OLIJVE
Maarsse
tel.: 61632

radio- en tv - speciaalzaak

B. Huis in 't Veld - Diependaalsedijk 1
Maarsse - Telefoon: 03465 - 62081

SLAGERIJ

Dorresteyn

Voor fijnproevers

Sinds 1882

Nassastraat 4 - Tel. 61219

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en omstreken onder nummer V. 476918.

Bestuur: Drs. D. Dekker, voorzitter, J.H. Sagel, secretaris, Schokkingstraat 17, 3601 XK Maarssen, tel.: 03465-61457, Mevr. G.M. Willekes-van Putten, penningmeester, giro: 2907376, H. Blaauw, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, B. de Ruiter, Mevr. S.W. Talen-Stooker, N. van Tricht en A. de Zwart.

Redactie: D. Dekker, W. Smits en J.H. Witte. **Redactieadres:** J.F. Besier, Kemperstraat 2, 3601 WK Maarssen.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijns-Brink (20-02-84).

11e Jaargang no. 2, augustus 1984

Het orgaan verschijnt 4 x per jaar.

KRINGNIEUWS

1. Lezing over Romeins glaswerk

Op 11 oktober 1984 zal Mevrouw Prof. Dr. C. Isings, sinds kort gepensioneerd hoogleraar in de archeologie aan de universiteit van Utrecht, om acht uur 's avonds in de Open Hof een lezing voor ons geven over Romeins glas. Hoewel het maken van glas en glazen voorwerpen al ver voor onze jaartelling (3000 j.v.Chr.) plaats vond in Mesopotamië werd pas in de Romeinse tijd het glasblazen uitgevonden en konden er steeds mooiere en daardoor ook kostbaardere voorwerpen gemaakt worden. Tevens kwam door deze uitvinding de productie van gebruiksglas toen pas goed op gang.

2. Lezing over Rijn, Vecht en Trecht in de 12e eeuw

Ook deze lezing wordt in de Open Hof gehouden en wel op donderdagavond 22 november om 20.00 uur. De spreker op deze avond is de heer drs. H.L. de Groot, één van de medewerkers van stadsarcheoloog Hoekstra in de stad Utrecht. Met behulp van dia's zal de heer De Groot ons iets vertellen en laten zien van de vele opgravingen en vondsten van de laatste jaren in de gemeente Utrecht. Met name zal veel aandacht besteed worden aan de loop van de rivier de Vecht door het oude Utrecht.

3. Cursus heemkunde

In samenwerking met het 'Kursusprojekt Maarssen' verzorgt de Kring dit najaar weer een cursus Heemkunde. Speciaal voor nieuwe bewoners van Maarssen en Maarssenbroek zal in drie lessen aandacht besteed worden aan ondermeer de historie van Maarssen, hoe zag Maarssen er aan het begin van deze eeuw uit, de rijksmonumentenlijst en het beschermd dorpsgezicht. Zie voor verdere informatie over data, kosten, aanmelden e.d. het cursusboekje van het Kursusprojekt Maarssen.

4. Slot Zuylen

Als zesde deel in de Esso Museumreeks, een om de kwaliteit van tekst, illustraties en boekverzorging alom geprezen uitgave, verscheen kortgeleden een boek over slot Zuylen en haar beroemdste bewoonster Belle van Zuylen. Hoewel dit boekje, 'Een rebelle aan de Vecht', bestemd is om te dienen als relatiegeschenk van Esso-Nederland komt er ook een handelseditie welke via uitgeverij Nijgh en Van Ditmar normaal bij de boekhandel verkrijgbaar zal zijn. Prijs f 21,50.

5. Joden in de Mediene

Diverse malen werd door de voorzitter, de heer Dekker, in ons periodiek geschreven over de Joodse geschiedenis van Maarssen, zie o.a. jaargang 7, no. 1 en no. 3. Over dit onderwerp,

het leven van de Joden op het platteland, Mediene betekent provincie, is tot 25 november 1984 een interessante tentoonstelling te zien in het Joods Historisch Museum te Amsterdam (Waaggebouw, Nieuwmarkt 4, Amsterdam-Centrum). Geopend van dinsdag t/m zaterdag van 10.00 - 17.00 en 's zondags van 13.00 - 17.00 uur.

De tentoonstelling tracht duidelijk te maken hoe de Joodse bevolking van Nederland door de eeuwen heen niet alleen in Amsterdam maar ook op vele andere plaatsen, de Mediene, woonde, werkte en haar religie beleefde. Opmerkelijk zijn in dit verband de vergaande aanpassingen aan de plaatselijke omstandigheden zoals bijv. Joodse vrouwen in Groninger klederdracht. In het ter gelegenheid van deze tentoonstelling uitgegeven boekje 'De Mediene' met veel informatie over dit onderwerp is ook een apart hoofdstukje aan Maarssen gewijd. Uitg. Meulenhoff Amsterdam/Joods Historisch Museum. Prijs f 17,50 (ISBN 90 290 1787 2).

6. Verkoop oude periodieken, opbergbanden e.d.

Zoals in het vorige nummer reeds werd gemeld wordt het archief van de Kring thans beheerd door de heer B. de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, telefoon: 03465-63599. Met ingang van 1 september a.s. zal hij zich ook bezig gaan houden met de verkoop van onze oude periodieken, opbergbanden e.d.

Wilt U dus iets van de genoemde artikelen bestellen, dan kunt U voortaan behalve bij het secretariaat ook rechtstreeks bij de heer De Ruiter terecht. Voorradig zijn nog:

Opbergbanden voor vier jaar jaargangen	à f 10,00
Herdruk eerste jaargang	à f 8,75
Losse nummers per stuk	à f 5,00
Vier nummers of jaargang compleet	à f 15,00

J.H. Sagel (secretaris)

Verslag werkgroep paleografie (sept. 1982 t/m 1984) Een korte verantwoording

Zowel de cursus als de werkgroep paleografie zijn in allerlei aankondigingen en artikelen geen onbekenden meer voor onze lezers. Maar wat zij nu precies inhouden blijkt minder bekend te zijn. Vandaar deze korte verantwoording.

De cursus paleografie wordt momenteel voor de derde maal gegeven. De cursisten die deze volgen doen dit deels om eigen onderzoek naar hun familieafstamming mogelijk te maken in de 16e en 17e eeuwse handschriften, deels uit belangstelling of nieuwsgierigheid en deels om over de mogelijkheden te beschikken archiefonderzoek te verrichten.

Toen ondergetekende, die dit laatste doel voor ogen had, de veertig lessen had gevolgd en enthousiast naar het archief stapte, kwam hij bedrogen uit. Het ontbreken van ervaring betekende een moeizaam ploeteren op de handschriften in de archieven. Opnieuw werd de hulp ingeroepen van Mevrouw Hogenhout, de cursusleidster, die zich direct bereid verklaarde - en het zelf ook leuk vond -

om met dat archiefonderzoek aan de slag te gaan. Er meldden zich nog enkele 'afgestudeerden' en zo ontstond de werkgroep paleografie.

Gedurende het eerste jaar zorgde de heer Smits voor kopieën van allerlei archiefstukken die door de werkgroep werden getranscribeerd. De vertaalde stukken werden doorgezonden naar de redactie van het periodiek die er al dan niet gebruik van kon maken om het geheel in een leesbaar en begrijpelijk artikel om te zetten, of de gegevens als aanvulling in haar archief opnam. Hoewel het een prima oefening was om op deze wijze de theorie in praktijk om te zetten, beviel deze werkwijze ons niet erg. In de eerste plaats kwam dat door het verschil in onderwerpen,

die in de archiefstukken werden behandeld, waardoor een logische lijn - in historische zin - ontbrak en in de tweede plaats door het niet chronologisch zijn van het aanbod. Zo sprongen we van 1681 via 1334 naar 1712 etc. Daar ons neven doel was meer inzicht in en overzicht te krijgen van de oude geschiedenis van Maarssen, is toen besloten een bepaalde periode grondig te gaan onderzoeken. De gekozen periode loopt van 1500 tot 1550 en deze keus hing samen met het feit dat er vrij veel materiaal over deze tijd te vinden was. Na dit besluit - nu een jaar geleden - zijn drie leden van de werkgroep aan het werk gegaan in het archief van de Duitse Orde (In een apart artikel zal iets over de Duitse Orde worden verteld). Eerstens omdat hier veel stukken uit deze periode aanwezig waren en ten tweede omdat de hoeveelheid materiaal beperkt en dus overzichtelijk was in tegenstelling tot dat van het Rijksarchief. Dank zij de hulp van de archivaris, die voor ons elke keer uit Groningen moest komen, hebben we het hele archief door kunnen werken en vele stukken kunnen kopiëren, zodat ook thuis het nodige vertaalwerk doorgang kon vinden.

Het grootste deel van de daar aanwezige charters en stukken heeft betrekking op het in pacht geven van stukjes grond. De daarbij behorende pachtboeken geven ons een vrij aaneengesloten beeld van deze verpachtingen inclusief de namen van de pachters en de

landeigenaren. Zo bestaat er van één stuk grond een onafgebroken lijst pachters die begint in 1366 en doorloopt tot 1580.

Het resterende deel van de stukken heeft een zeer wisselende inhoud, bijv. de benoeming van huisbewaarders op het huis Zuilenburch (= Huis ter Meer), de aankondiging van de dood van Steven van Zuijlen van Nijvelt, de overdracht van het verzorgen van de zwanen die bij het Huis ter Meer hoorden aan de nieuwe eigenaar etc.

Na de zomervakantie zullen de resterende vier leden (twee zijn door verhuizing, resp. ander werk afgefallen) het materiaal van de Duitse Orde gaan rangschikken om te zien of hier reeds voor onze lezers voldoende materiaal inziet dat de moeite van het publiceren waard is.

Intussen is een nieuw archief ontdekt, dat eveneens een beperkte omvang heeft, en nogal wat stukken uit de door ons gekozen periode lijkt te bevatten. Wanneer we hieraan toekomen is nog niet bekend, evenmin of die nieuwe gegevens een goed stuk geschiedschrijving zullen opleveren.

Waarschijnlijk zullen we na afloop van de derde cursus paleografie versterking krijgen van enkele deelnemers/-neemsters, waardoor meer onderzoek gedaan zal kunnen worden. We houden u op de hoogte.

Namens de werkgroep paleografie,
Jan Witte.

Gevaarlijke bruggen en onbegaanbare wegen in Maarssen en Maarsseveen (1750-1762)

DE KAATSBAANBRUG

In 1750 klaagt Johanna Withein, weduwe van de Ambachtsheer van Maarssen, Vincent Maximiliaan van Lochorst, over de gevaren waaraan de passanten van de 'Valbrugge tot Maarssen' blootstaan. De douairière schrijft aan de Gedeputeerden van de Staten 's Lands van Utrecht, dat sommige bewoners van de buitenverblijven 'zo extravagant sterk en hard over de brug af- en aanrijden, dat niet alleen de

gehele brug davert met al wat daaraan is en dus geheel wordt ontzet, maar ook dat de balans, die zoals bekend is, met een zwaar tegenwicht is voorzien, door de schielijke dreunen en buigingen wordt gekraakt, zodat de hardrijdende zelf en ook andere luiden op de brug staande of passerende, in gevaar en op meer dan ene wijze aan ongelukken geëxposeerd zijn.' Zij wijst vervolgens op de hoge reparatiekosten en vraagt autorisatie (machtiging), waarmee ze de hardrijdenden een boete

kan opleggen. Gedeputeerden geven 13 oktober die autorisatie op voorwaarde dat aan de brug een *'bordeke'* wordt bevestigd, waarop met witte letteren mogelijke overtreders gewaarschuwd worden, dat het rennen, hard of onordentelijk rijden met paarden, koetsen, charetten of speelwagens, chaises en andere rijtuigen, bestraft zal worden met een boete van drie gulden, te betalen aan de brugman. Als men toen de volledige tekst van de ordonnatie met witte letteren heeft overgenomen, dan zal het bordeke wel een bord geweest zijn, want, ondermeer, werd ook nog bepaald, dat de brugman het recht had overtreders aan te houden, dat hij de helft van de geldboete aan de armen van Maarssen moest afstaan, maar, indien de overtreders weigerden te betalen, die helft naar de Schout ging *'die zich daartoe met de brugman zal voegen en de decisie vorderen van 't Gerecht.'*

HET ZANDPAD EN DE DIEPENDAALSEDIJK

Het Zandpad tussen Utrecht en Breukelen op de oostelijke oever van de Vecht, is een zeer oude weg van de stad Utrecht.

Als ter bevordering van het verkeer, de verbinding tussen Amsterdam en Utrecht verbeterd moet worden, besluiten in 1626 de beide steden tot het gezamenlijk aanleggen van het gedeelte Zandpad tussen Ouderkerk en Breukelen (kort hierna draagt de stad Utrecht haar rechten en plichten met betrekking tot het Zandpad over aan de Staten van Utrecht).

In de achttiende eeuw was het voor het rijdend verkeer hoogst belangrijk, dat het Zand- en Jaagpad goed begaanbaar was, maar dat gold ook voor de Diependaalsedijk. Immers de passanten met hun rijtuigen, komend van Utrecht met bestemming Amsterdam, volgden vanaf de Schoutensteeg (bij Huis ten Bosch) deze dijk, omdat het Zandpad vanaf de Herengracht tot aan Daalwijk, gelegen voor Geesbergen, te smal was. De Diependaalsedijk vormde dus een onderdeel van de verkeersweg Utrecht-Amsterdam en viel onder het beheer van de Staten's Lands van Utrecht, die de Dijk verpacht hadden aan een tolgaarder. Deze, die zijn tolboom had ter hoogte van de Jodenkerk-

steeg, wordt in 1725 verweten, dat hij gedurende jaren verzuimd had, de kwade gedeelten van de weg met zand en puin te verbeteren. Schout en gerechten van Maarsseveen richtten zich daarom tot de Edele Mogenden van Utrecht met het verzoek de pacht te mogen overnemen voor een periode van twaalf jaren. Waarschijnlijk zal het motief van Maarsseveen, dat de reizigers en voerlieden van Amsterdam-Utrecht v.v. regelmatig klaagden over de onbegaanbaarheid van de Diependaalsedijk, de doorslag hebben gegeven, want Maarsseveen wordt pachter en bekostigt met de tolgelden het opbrengen van puin en zand op de Diependaalsedijk. Op 9 juni 1726 schrijft de Schout van Maarsseveen aan de Edele Mogende Heren van Utrecht, dat de weg zowel te voet als met rijtuig in de winter *'bequaam kan worden gepasseert'*, maar ze voegen eraan toe, dat verscheidene mensen zich niet ontzien *'hare vulnis, asse en andere vuiligheden op de dijk uit te gieten en met mesthopen te beleggen.'* Ze verzoeken daarom de Heren van Utrecht een verbod uit te vaardigen op het werpen *'van enige vulnis, asse, groente of wat het ook moge zijn'* op de Diependaalsedijk.

Ook nu ging het om een machtiging voor het opleggen van boeten. De gedeputeerden van de Staten's Lands van Utrecht bedienen Schout en schepenen van Maarsseveen op hun wenken, want vanaf 9 augustus 1726 was er op verschillende plaatsen langs de Diependaalsedijk te lezen, althans voor hen die voldoende onderwijs hadden genoten, dat het werpen van vulnis *'of wat het ook moge zijn'* op de Diependaalsedijk, beboet werd met zes gulden en daarbij de asociale bepaling dat de aanbrengrer van een overtreding de helft van de boete mocht opstrijken. Heeft het geholpen? Voor het antwoord op die vraag gaan we naar 1762, zoals we boven ons artikel ook aangekondigd hebben. Dan constateren we dat de mens, ook die van de achttiende eeuw, hardleers is, want op 8 oktober 1762 verschijnt precies dezelfde aankondiging op de Diependaalsedijk, met als enig verschil de vierde regel: Is op nieuws geappointeerd (vastgesteld). Weer dus de bepaling over de vorstelijke beloning voor de aanbrengrers! Ook de gedeputeerden waren hardleers.

O P D E
R E Q U E S T E
van Schout en Schepenen, mitsgaders Geërfdens
V A N
N I E U W M A A R S E N V E E N ,
Is op nieuws GEAPPOINCTEERT.

De Gedeputeerden van de Staten 's Lands van Utrecht, interdiceren allen ende een ygelyk, eenige Vulnis, Affche, Groente, of wat het ook zoude mogen zyn, op den Diependaalschen Dyk, beginnende van de Sluis by de Plaats van de Heer Cromhout, tot aan de Plaats Daalwyk incluis, te brengen, werpen, ofte zulks te laten doen, ook eenlge Mest- of Vulnis-vaalten op of aan dezelve te leggen, of Water daar over te losen, alles op een poene van zes Gulden, boven de herstellinge van de schade aan den voorsz. Dyk, tot tauxatie van Schout ende Gerechten. Ende ordonneren vorders, dat de geene, voor wiens Erf, Huis, of Land, eenige Vulnis of andere Vuiligheid, als voorsz., zal worden bevonden, het zelve zal moeten weg-nemen ende brengen in de Afch en Vulnis-bakken hier toe gemaakt, binnen 24 uren daar na, op gelyke boete van 6 Gulden, yder dag te verbeuren; behoudens haar regres jegens die geene die zulks op dien voorsz. Dyk mogte hebben gebragt ofte geworpen. Ende verstaan dat de voorsz. boetens zullen worden geapplicceert, de helfte voor den Aanbrenger, ende de weder-helfte voor den Opsichter van den voorsz. Dyk; mitsgaders autoriseren tot de beboetinge, niet alleen den Schout, Schepenen, Secretaris en de Bode van Maarssenveen, maar ook den Pachter van den Tol-boom, ende den Opsichter van gemelden Dyk. Permitterende verder de Supplianten, dit Appointement te mogen doen drukken, ende langs den voorsz. Dyk affigeren, tot derzelver koste.

Gedaan t'Utrecht dezen 8. October 1762.

Onder stond,

Ter Ordonnantie als boven;

Ende was geteekend,

MILAN-VISCONTI.

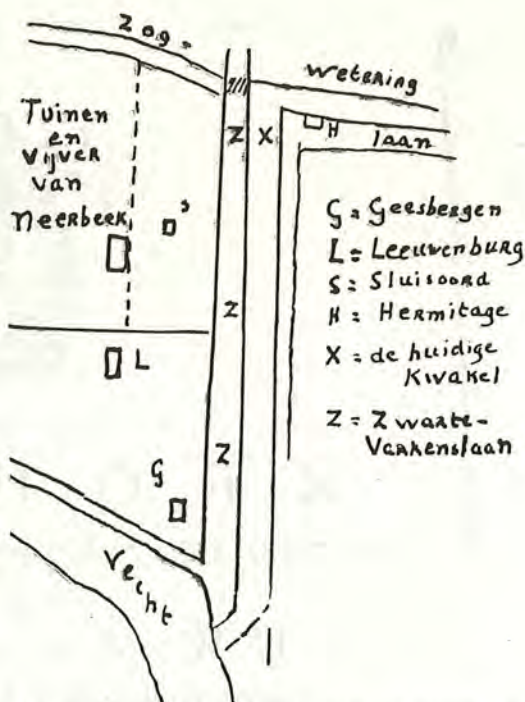
Na de aanleg van de Rijksweg in het begin van de 19de eeuw op de andere oever van de Vecht, verliest het Zand- en Jaagpad zijn grote betekenis als verbindingsweg tussen Amsterdam en Utrecht. Toch blijven tot 1917 Amsterdam en de provincie Utrecht deze oude weg gemeenschappelijk beheren. In dat jaar komt het Utrechtse gedeelte in onderhoud bij de Provinciale Waterstaat.

DE GEVAARLIJKE BRUG OVER DE ZOGWETERING

Een van de Maarssense wandeldreven is de Zogweteringlaan, lopend van het einde van de Klokjeslaan tot aan de Kwakel bij de Machinekade. De laan dankt haar naam aan de Zogwetering, die, komend van Utrecht achter het Slot Zuilen om, eertijds ongehinderd het Maarssense gebied binnenstroomde en haar weg vervolgde tot aan de Kraaiennestsluis tegenover Slangewecht. Zo, op eerbiedige afstand van de brede Vecht, liep de Zogwetering onder de Kleiburg van de Maarssseveensevaart door bij de huidige Tuinbouwweg, langs de Meerhofstede richting Breukelen St. Pieter. Als er een wetering is, die het gedurende de laatste halve eeuw zwaar heeft moeten ontgelden bij de realisering van de uitbreidingsplannen, dan is het wel de Zogwetering. Wat is er overgebleven van de wetering, eens zo belangrijk voor afwatering en vervening?

Vele bewoners van de huizen van de Schokking-, Van Houten-, Wibaut-, Nolens- en Talmastraat spreken van een sloot die hun straten aan de oostzijde afsluit maar het is de oude Zogwetering, die vroeger door haar grote lengte zowel de grens tussen Oud- en Nieuw-Maarssveen vormde als tussen Tienhoven en Maarssveen. Van haar grotendeels vergane glorie rest ons nu slechts de enkele honderden meters langs de Zogwetering.

De eerste aanslag op de Zogwetering werd gepleegd in het jaar 1762 bij de Zwarte Varkenslaan, nu genoemd de Machinekade. De brug in die laan, waaronder de Zogwetering richting Breukelen liep, was een bouwval geworden. Op 17 juli 1762 is die brug het onderwerp op de vergadering van Schout en schepenen in het gerechtshuis Het Wapen van

Maarssveen, ook bekend onder de naam het Zwarte Varken. Schout E. Prijn zegt dat de brug zeer slecht is en dat grote ongelukken te verwachten zijn als die niet spoedig gerepareerd wordt. Hij stelt voor de wetering ter plaatse te dempen en de brug af te breken tenzij de onderhoudsplichtigen alsnog bereid zijn de brug te repareren. Volgens Schout en schepenen waren die onderhoudsplichtigen: David Franco Mendes van de buitenplaats Neerbeek, Isaac Franco Mendes, wonende op Spruitenburg (nu Leeuwenburg) en Christoffel Michels, bewoner van Sluisoord, die, volgens de Schout *'niettegenstaande verscheide aanzeggingen daar (de brug) niet na omzagen.'* Reden van de onderhoudsplicht was volgens de Schout *'dewijl zij daardoor vaak water rondomme hunne plaatse kregen.'* Tijdens de vergadering nog, wordt de bode erop uitgestuurd de heren te dagvaarden voor de zitting op 1 juli, maar David Franco Mendes komt onmiddellijk met de bode mee terug en zegt met de brug niets van doen te hebben en ook dat hij het water voor zijn plaats kreeg door duikers uit de Vecht. Hij acht zich niet verplicht de brug te onderhouden en geeft die brug gaarne over aan het

De Machinekade met de kwakel over de boezem. Links onderaan liep vroeger het weggetje naar Sluisoord. Zie kaartje.

Gerecht 'om daarmede te doen na hun welgevalen.' Op de verandering van 1 juli verschijnt wel Christoffel Michels, die overigens hetzelfde standpunt inneemt als David Franco Mendes, maar niet Isaac, die in Amsterdam verblijf houdt. Besloten wordt te dempen en de brug af te breken, tenzij Isaac Franco Mendes, die per missive ingelicht wordt, alsnog bereid is de brug op zijn kosten te onderhouden. Of Isaac geantwoord heeft, weten we niet. Wel dat de brug wordt afgebroken en dat de Zogwetering het slachtoffer werd.

Toen in 1860 de Vereniging tot droogmaking van de Tienhovense en Maarsseveense plassen (de latere Bethunepolder) de vaart tussen het sluisje bij het Zandpad en de Zogweteringlaan ging verlengen tot aan het machinegemaal, kwam over deze boezem een kwakel. Deze voetbrug ligt ongeveer tien meter verwijderd, maar dan in haakse richting, van de oude brug in de Zwarte Varkenslaan.

Dick Dekker

Bronnen:
Archief Maarssen
Oudarchief Maarsseveen II R A U.

NASCHRIFT:

David Franco Mendes (1713-1792) heeft als auteur van historische geschriften in het Hebreeuws roem verworven. Bovendien vertaalde hij werk van de Franse schrijver Racine in het Hebreeuws. Ook als dichter heeft hij naam gemaakt. Zijn buitenplaats Neerbeek, waarvan tot nu toe geen afbeelding is gevonden, wordt al genoemd in 1659.

Op een lijst van Maarsseveense huisgezinnen van 1748 staat vermeld, dat David Franco Mendes met zijn vrouw en 3 kinderen onder de tien jaar, 4 à 5 maanden per jaar op Neerbeek verbleef. Zijn huispersoneel bestond uit twee knechten en drie dienstdienden. Van Neerbeek hebben we een beschrijving gevonden uit 1840:

'Een Heerenhofstede of Buitenplaats thans genaamd Vreedelust vroeger Neerbeek, bestaande in ene Heerenhuizinge, stalling en koetshuis, druivenkast, koepel en aanlegsteiger aan de Vecht.' Neerbeek is vrij kort na 1860 afgebroken. Mendes was ook eigenaar van de hofstede Blijendaal, die hij in 1761 verhuurt aan de Heer Kuyk voor zes achtereenvolgende jaren, voor f 120 eensgeld jaarlijks. Blijendaal wordt dan beschreven als: een Huizinge en schuur met nog circa elf morgen zo boomgaard, weiland als hooiland.

D.D.

LOFDICHTEN OP JOHAN HUYDECOPER

De eerste heer van Maarsseveen, Johan Huydecoper (1601-1661), was een man die kwaliteiten op velerlei gebied had. De handel legde hem geen windeieren, vooral niet als bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie, hetgeen hem in staat stelde om een voor die tijd zeer luxueus leven te gaan leiden, hetgeen blijkt uit de koop van Goudenstein en omliggend grondgebied, waarop hij vele huizen liet bouwen.

Ook op bestuurlijk gebied heeft hij niet stil gezeten. In Amsterdam is hij schepen geweest en weesmeester. Zelfs heeft hij het in 1651 gebracht tot burgemeester van Amsterdam.

Internationaal was hij ook een geziene gast, hetgeen blijkt uit de ridderslag, die hij kreeg van koningin Christina van Zweden en uit zijn aanwezigheid bij de doop van de zoon van de keurvorst van Brandenburg te Berlijn, waar hij als afgevaardigde van Amsterdam optrad. Maar wellicht heeft hij zich de meeste roem verworven, door zijn rol tijdens het conflict tussen de stad Amsterdam en de stadhouder van de Republiek der Verenigde Nederlanden, Prins Willem II, die tussen maart 1647 en november 1650 probeerde zijn gezag te vestigen, hetgeen door zijn vroege dood op slechts 24-jarige leeftijd, op niets uitliep en uiteindelijk zelfs zo'n aversie tegen de Oranje-dynastie zou oproepen, dat na zijn dood het eerste stadhouderloze tijdperk zou aanvangen.

Waarover ging het conflict?

Het gaat te ver om in kort bestek een overzicht te geven van de politieke en economische roerselen in Europa in het midden der 17e eeuw; maar dat het een roerige tijd was, waarin vele problemen door elkaar speelden, illustreert wel de korte omschrijving van de problemen waarvoor men stond en die vaak op gewelddadige wijze werden uitgevochten. We zien de pogingen van koningen om hun gezag te verstevigen en zowel politiek, economisch als godsdienstig de touwtjes stevig in handen te krijgen. Dit streven naar de absolute macht tegenover het onafhankelijkheidsstreven van andere groeperingen (in de Republiek noemt men dit het gewestelijk particularisme) leidde in Frankrijk tot een

burgeroorlog die men de Fronde noemde, die echter niet kon verhinderen dat Lodewijk XIV later het grote voorbeeld werd van een absoluut vorst.

In Engeland zou de poging van Karel I om zijn macht te vergroten uitlopen op een burgeroorlog, waarin Karel I, de schoonvader van prins Willem II, het onderspit zou delven en uiteindelijk zelfs onthoofd werd. De prins van Wales, de latere Karel II, verbleef bij Willem II, die de Staten-Generaal aanspoorde de oorlog aan Engeland te verklaren om daar de monarchie te herstellen, hetgeen op aandringen van de afgevaardigden van het gewest Holland afgewezen werd omdat dit schadelijk voor de handel zou zijn. Triest genoeg kregen de Hollandse regenten twee jaar later (1652) toch te maken met een oorlog met Engeland, alleen om andere motieven.

Voorts werd Europa verscheurd door allerlei godsdienstige twisten en economische nijd.

Tegen deze achtergrond moeten we de houding van Prins Willem II zien na het tekenen van de Vrede van Munster. Het gewest Holland wilde de macht van de stadhouder verkleinen; hij was immers opperbevelhebber van het leger en er was nu vrede gesloten. Nu moest de handel alle aandacht krijgen en Holland besloot om de troepen die zij 'betaalde' te ontslaan. Dit gebeurde echter zonder vooroverleg met de Staten-Generaal, die teveel op de hand van Willem II was. Dit is een mooi voorbeeld van het hierboven vermelde gewestelijke particularisme, waarin ieder gewest uiteindelijk zelf besliste wat wel of niet gedaan zou worden. Dit vormde voor de eenheid van de Unie een bedreiging en Willem II kreeg van de Staten-Generaal toe-

*Den Edelen Heer Iohan Huydecooper Rid-
der, Heer van Maerssveen, Noordijk en diependal.
Raet en Burgemeester den Stadt Amsterdam.*

Engraving by...

T. de Witte sculp. et enscul. 1702/1703.

stemming het nodige te doen om de Unie te redden. Hij besloot uiteindelijk tot twee maatregelen:

1. hij nam een aantal lastige leden der Staten van Holland gevangen en plaatste die in de 'staatsgevangenis', het slot Loevestein.
2. hij probeerde het lastige Amsterdam bij verrassing te overrompelen, maar toen de legermacht onder aanvoering van de stadhouder van Friesland, Willem Frederik, verdwaalde en ontdekt werd door een koerier die net op weg was naar Amster-

dam, was de stad al in staat van verdediging toen de stadhouderlijke troepen daar aankwamen.

En hier begint de rol van Johan Huydecooper. Hij geeft advies aan de toenmalige burgemeester van Amsterdam, Cornelis Bicker en weet een belegering te voorkomen door als onderhandelaar (samen met Simon van der Does) naar Willem Frederik te gaan en deze duidelijk te maken dat Amsterdam zich niet zal overgeven en dat het risico van een burgeroorlog niet denkbeeldig was, het-

geen uiteindelijk leidde tot de aftocht van Willem Frederik, zodat men in Amsterdam weer opgelucht adem kon halen.

Het behoeft niemand te verwonderen dat deze sterke persoonlijkheid een jaar later tot burgemeester van Amsterdam wordt gekozen en door velen bewonderd werd.

Velen bezochten hem op zijn buiten in Maarsseveen, waarvan hij in 1641 de heerlijke rechten van de Staten van Utrecht had gekocht, zodat hij zich Heer van Maarsseveen, Neerdijk en Diependaal kon noemen. Uit 1654 dateren een aantal velletjes papier, waarop van alles is opgeschreven, wat Maria Coymans, de vrouw des huizes, te binnen schoot om maar zo goed mogelijk voor de dag te komen tijdens het bezoek van 'sijn excellentie'.¹ Of dit nu Johan de Witt is of Constantijn Huygens is mij niet duidelijk geworden.

Zij moest bijvoorbeeld controleren of het zilverwerk, de messen, de servetten en de bedden wel in orde waren, of er genoeg wijn en bier was, of de 'olijven, cappers en comcomers' er waren en of de 'gardijnen' er nog wel netjes bijhingen en of het 'clavesimbel' wel op toon was.

Hamvraag was natuurlijk wat je de excellentie te eten voorschotelde. Dat zal wel een probleem zijn geweest, want Maria Coymans schrijft (haastig) vijf verschillende mogelijkheden op, die door onze werkgroep paleografie met veel geduld getranscribeerd zijn. Welk van de recepten zijne excellentie opgediend kreeg, wordt niet vermeld, maar het is wel interessant om er één aan u door te geven, zodat we een indruk krijgen van de (feestelijke) eetgewoonten van de bourgeoisie uit de 17e eeuw: De nummers vooraan zijn waarschijnlijk het aantal schalen.

- ¹ *vennesoen* (wildbraad/grof wild)
- 2 met haess(en) of gansen en sausij(s)(en)
- 2 met wielt
- 2 met kalkoenen
- 2 met kappoenen (gemeste gesneden haan)
- 2 honders gestoift
- 2 met quackkels
- 2 met lampreys(en) gebaken (jong konijn)
- 2 met kaissen tarten
- 2 met cappers

2 met sla

2 met orange aepfels.¹

Hoewel er over het bezoek van de excellentie niet zoveel bekend is, hebben vele dichters zich verplicht gevoeld om tijdens de dis iets voor te dragen ter ere van hun gastheer, waarbij men zich niet schroomde om af en toe een beetje te overdrijven en een loopje te nemen met de waarheid.

Deze lofdichten werden waarschijnlijk gemaakt tijdens de stille uurtjes voordat men aan tafel ging of op de trekschuit tussen Amsterdam en Maarsseveen. We moeten ze dus niet tot de grootste werken van de dichters rekenen, maar ze tekenen wel de sfeer van zo'n gezelschap. Een drietal van deze lofdichten ben ik tegengekomen in het archief van de familie Huydecoper² en deze volgen hieronder.

*'DE HEER CONSTANTIN HUYGENS
HEER VAN ZUYLECOM AENDE HEER
BURGEM(EESTE)R IOHAN HUYDECOO-
PER HEER VAN MAERSEVEEN ETC.*

*Ick doe recht, Maerseveen, als stoute kinderen
plechten,
diem' aende les int school moet houden met een
wenck;*

*Ick sit op Hofwijck staegh aen Goudesteyn en
denck,*

*En vlie schier van mijn vliet, om voor uw Vecht te
vechten.*

*Heel Voorburgh komt in roer om tegens mij te
rechten*

*Voor d'eere vande plaets, die 't volck segt dat ick
krenck,*

*Als ick uw Maersseveen te langhen lofdicht
schenck*

*En voor de Vecht alleen te veel Lauriers wil
vlechten.*

*Maer ick heb haest gedaen met pleiten; sij sijn
'tquijt*

*Eers' om sien; goet of quaet, sij moeten 'tmij wel
geven,*

*Daer ickse met gewelt van redenen verblijt,
En roeme Maersseveens Paleisen buerigh leven,*

*De liefvelike locht in allerhande weer,
De klaerheit vanden Stroom en 'tblank hert van
den Heer.'*

AEN DEN SELVEN

Nu weet ick 't, Maersseveen, en 'tis licht om
versinnen,
Waerom uw Goudestein van velen werdt bemint;
Twee lieve dinghen doen 't, en diem' er altoos
vindt,
De soete Vecht voor deur, de soete vocht van
binnen.

NOGH AEN DEN SELVEN

ICK heb soo swaeren strijdt met dese Vecht te
vechten,
Haer schoonheit, Maersseveen, tast mij soo
vriendlick aen,
Dat ick moet vluchten, niet voor d'eer van uw'
gerechten,
Maer om uw' soete Vechts aanvechtigen t' ont-
gaen.'

Voor de duidelijkheid moet bij het boven-
staande gedicht nog vermeld worden, dat
Huygens een buiten had bij Voorburg. Dit
buiten, Hofwijck, lag aan de Vliet.

Joost van den Vondel schreef het volgende
gedicht en overdrijft als hij het heeft over het
gezantschap van Huydecoper die naar de
keurvorst van Brandenburg ging. Huydeco-
per ging namens Amsterdam en niet namens
het hele land.

'OP HET MARMERBEELT VAN DEN EDE- LEN EN GESTRENGEN HEERE

H. JOAN HUIDEKOOPER,
RIDDER, HEERE VAN MAERSEVEEN,
NEERDIJCK ETC.

BURGEMEESTER EN RAET, EN BEWINT- HEERE DER OOSTINDISCHE MAET- SCHAPPYE 'T AMSTERDAM

Zoo vat de beitel van Quellyn in louter marmer
naer 't leven wat ons oog in HUIDEKOOPER
ziet,
den burgervader en trouwhartigen beschermer
der keerstadt, daer de nyt haer pylen op verschiert.
Christine heeft dien helt het ridderzwaert ge-
geven.
De keurvorst welkomt hem, als 'slants gezant
van 't hof.

Zijn Raet stut Indien, zoo wyt ons zeilen zweven,
En Maerseveen draeft hoogh, en groeit op 's
Ridders lof.

Het lust de burger hem in marmerssteen 't
aenschouwen:

Maer schooner staet de man in 't hart des volcks
gehouden.

1658

J. V. Vondel.'

Jan Vos, die vele gedichten aan Huydecoper
heeft opgedragen, heeft ook een gedicht
geschreven naar aanleiding van de afbeel-
ding van Huydecoper:

'Hier wordt van Maerseveen uit marmerssteen
gehouden,

Omdat hij als een zuil van Marmer staat voor 't
IJ.

Op zulk een Burgerbrug kan d'Amstel zich be-
trouwen.

Een ongekreukte moedt gedooft geen heerschap-
pij.

't Gezantschap naar Berlijn en Ridderschap van
Zweeden,

Verbreien hem gelijk zijn zorg voor d'oosterkust.
Hij waakt door raadt en moedt, tot heil der vrije-
steeden.

Op zulk een wakkerheid gaat elk gerust te rust.
Hier hoeft geen beeldt van steen, hij leeft bij
(vriend?) en buuren.

De staat en Burgerzorg kan steen en staal
verduuren.'

Noten:

1. Archief Huydecoper inv. nr. 359.

2. Idem, inv. nr. 33.

De prent van Johan Huydecoper komt uit het archief
van Huydecoper inv. nr. 34.

Wallie Smits

Maarssen kreeg - in 1908 - ongewenst aandacht van de landelijke pers

Links van de oude gymnastiekzaal aan het einde van de speelplaats van de gemeenteschool in de Breedstraat werden in de vorige eeuw twee arrestantencellen gebouwd. Op een afstand van ongeveer 40 meter aan de andere zijde van de speelplaats lag de politiewoning in de Breedstraat (nu rechterzijde Telkamp's schoenenmagazijn).

De gymnastiekzaal werd vóór de oorlog, na de opening van het gymnastiekgebouw in de Gaslaan, omgetoverd tot neutrale kleuterschool om weer later bergplaats te worden van gemeentewerken. De arrestantencellen hebben tot 1956 dienst gedaan. Het is voorgekomen, tot grote verontwaardiging van het onderwijzend personeel, dat arrestanten tijdens het speelkwartier voor het verhoor werden overgebracht naar Utrecht. De cellen grensden aan de tuin van het voormalige postkantoor in de Raadhuisstraat. De tuin- of serrekamer van de directeur van het postkantoor was door een muur gescheiden van de arrestantencellen.

Op woensdagmiddag 1 april 1908 geeft de dienstbode van directeur Bloemsma die serrekamer een goede beurt. Als ze de vloermatten tegen de scheidingsmuur wil uitkloppen, hoort ze geschreeuw, angstgeschreeuw, zoals in een later gemaakt proces-verbaal staat. Ze waarschuwt veldwachter J. van Duijn die bij opening van een der cellen een man *'in enigszins verhongerde toestand'* aantreft. Het blijkt Godefriedus Scheepers uit Amsterdam te zijn, die op maandagavond 30 maart aan gemeenteveldwachter C.v.d. Vlist nachtverblijf had gevraagd. Van der Vlist had de morgen daarop verzuimd de celdeur te openen. Scheepers wordt van warm voedsel voorzien en, als het duidelijk wordt, dat het voorgevallene, bijna twee etmalen opsluiting zonder eten en drinken, geen merkbare nadelige gevolgen voor hem heeft, krijgt hij gratis vervoer per spoortrein naar Amsterdam. Een goede afloop voor Scheepers, maar niet voor de gemeenteveldwachter.

Op 2 april kunnen de lezers van het Algemeen Handelsblad kennisnemen van de lotgevallen van Scheepers. De volgende dag staat hetzelfde verhaal in het Utrechts Dagblad met de mededeling: overgenomen uit het Handelsblad. In het bericht is het arrestantenlokaal een hok geworden, waarin een bedelaar een paar dagen honger en dorst heeft moeten lijden.

Op 5 april vraagt de Officier van Justitie van het arrondissement Utrecht aan de burgemeester van Maarssen om opheldering. Een ongewenste ontwikkeling voor veldwachter Van der Vlist en, zij het in mindere mate, voor zijn chef, burgemeester Cambier van Nooten. Deze kan in zijn verantwoording er op wijzen, dat hij onmiddellijk na het voorgevallene de Commissaris der Koningin in kennis heeft gesteld van het ernstige verzuim van de veldwachter. Maar hiermee is de kous bij lange na niet af. De Officier van Justitie verlangt een proces-verbaal van onderzoek. Nu willen wij bij onze reconstructie de grove nalatigheid van de veldwachter zeker niet goedpraten. Als de mattenkloppende dienstbode niet gewaarschuwd had, was Scheepers op noodlottige wijze aan zijn einde gekomen. Maar we kunnen ons niet aan de indruk onttrekken, dat door het wereldkundig worden van het voorgevallene, Barbartje moest hangen. Op welke wijze? Burgemeester Cambier van Nooten, begaan met het lot van het gezin Van der Vlist (3 kinderen), stelt de veldwachter voor zelf eervol ontslag aan te vragen, zodat hij bij een sollicitatie naar een andere betrekking meer kans zal maken. De burgemeester krijgt de steun van de Commissaris van de Koningin om Van der Vlist tot 1 augustus te handhaven, zodat deze een nieuwe werkkring kan zoeken. Bij de Officier van Justitie wijst hij erop dat van opzet geen sprake was, maar deze is onverbiddelijk en eist hechtenis van de veldwachter voor 21 dagen.

Maarssen en Maarsseveen waren in 1908 nog afzonderlijke gemeenten met hun grenzen in

de Kaatsbaan en in de Nassaustraat. Om goed te functioneren als politiebeambte hadden de gemeenteveldwachters van Maarssen daarom tevens een aanstelling als onbezoldigd rijksveldwachter. De positie van Van der Vlist wordt er niet beter op als, buiten voorkennis van de burgemeester, bij beschikking van de Minister van Justitie van 23 april 1908 zijn aanstelling als onbezoldigd rijksveldwachter wordt ingetrokken.

Van der Vlist weigert ontslag aan te vragen als gemeenteveldwachter: *'wanneer ik mijn betrekking moet vaarwel zeggen, is het mij onverschillig of mijn ontslag eervol of niet eervol is.'* De Officier van Justitie vraagt in een schrijven van 28 april of de veldwachter al ontslagen is. Tegen de veldwachter pleitte onder meer het feit, zoals uit het proces-verbaal bleek, dat hij op dinsdagmorgen 31 maart eraan herinnerd werd, dat Scheepers nog was ingesloten en dat Van der Vlist inplaats van hem onmiddellijk vrij te laten, dit naliet.

De gemeenteraad, in geheime zitting bijeen op 9 juni, besluit tot ontslag van Van der Vlist. De burgemeester slaagt er nog in de vrouw van de veldwachter tot 1 augustus een toelage te verzekeren overeenkomende met de wedde van haar man. In 1984 zouden we in dit geval van een blikken handdruk spreken.

Met medeweten van de burgemeester dient

Van der Vlist een request in bij de Commissaris van de Koningin, waarin hij verzoekt zijn dienst te mogen uitoefenen zolang hij nog geen andere betrekking heeft. De burgemeester verwacht niet dat Van der Vlist succes zal hebben met het request, ook niet dat Maarssen hierdoor opnieuw op ongewenste wijze de pers zal halen. Het request wordt inderdaad afgewezen, maar in *'de Stichtse Post'* van 10 juli 1908 verschijnt een ingezonden stuk van de Maarssenaar Van W., dat begint met *'Alhier doet zich momenteel een geval voor, dat de gemoederen van vele weldenken-den nogal een beetje (!) in beroering brengt. Het geldt namelijk het ontslag van de gemeente-veldwachter C.v.d. Vlist.'* Uit het ingezonden stuk blijkt, dat Van der Vlist zijn request had ingediend met een adres van adhesie, dat door ruim 200 ingezetenen was ondertekend. Er stond niet bij, dat Van der Vlist persoonlijk bij de ingezetenen was rondgegaan, hetgeen volgens zijn superieuren niet in zijn belang en van de dienst was, omdat hij daarmee zijn prestige als veldwachter had prijsgegeven.

Het ontslagbesluit werd niet ingetrokken en dat was, althans volgens de schrijver van het ingezonden stuk, een slag in het gezicht van de meer dan 200 ondertekenaars van het adhesie-adres.

Dick Dekker

DE RIDDERLIJKE DUITSE ORDE

Het onderzoek dat de werkgroep paleografie heeft ingesteld in het archief van de Duitse Orde is afgesloten. Nu volgt nog het rubriceren en eventueel publicatieklaar maken van al het gevonden materiaal. Alvorens echter over te gaan tot enige publicatie, lijkt het ons zinvol iets over de geschiedenis en achtergronden van deze orde te vertellen.

De geschiedenis van deze orde laat men in het algemeen aanvangen in het jaar 1191. Het is in de periode van de derde kruistocht, waarbij velen trachtten het Heilige Land te bevrijden van de Moslims. Een aantal Duitse kooplieden, die met hun scheepjes kruisvaarders naar Palestina hadden vervoerd, trokken zich het lot van de vele gewonde en

zieke strijders aan. Zij bouwden een primitief hospitaal om deze mensen te verzorgen, noemden zich *'De Broederschap ter Ziekenverpleging'* en vestigden zich, na inname van de stad Accon in 1191, blijvend in deze stad. Naar een reeds eerder gesticht hospitaal in Jeruzalem ($\pm$ 1100) dat echter door de Turken werd heroverd, werd het ziekenhuis *'Hospitaal van*

Sint Marie der Duitsers te Jeruzalem' genoemd. Kort na de stichting werd de Broederschap uitgebreid. Naast de ziekenverpleging wijdde men zich ook aan de strijd tegen de ongelovigen. De naam Broederschap verdween en werd vervangen door *'De Orde van de Ridders van het Hospitaal Sint Marie te Jeruzalem'*. Ter onderscheiding van andere ritterlijke orden voerden de Duitse ridders een witte mantel met een zwart kruis. Boven genoemde naamsverandering vond plaats in 1198 en in het jaar daarop bevestigde paus Innocentius III de orde.

Niet alleen in Azië breidde de orde zich sterk uit, maar ook in Europa geschiedde dit. Zij verwierf vele goederen, zowel roerende als onroerende, en dreef vanuit Accon handel met Nederland en Engeland.

Aan het hoofd van de orde stond de 'meester', later groot- of hoogmeester genoemd. Vanwege de uitgestrektheid der bezittingen werden andere meesters aangesteld die het bestuur kregen over een bepaald gebied.

Naast kolonisatie, prediking, het stichten van kerken en scholen en de ontwikkeling van handel en nijverheid, werd ook strijd geleverd, bijv. om de Oostzeelanden te kunnen kerstenen. Hierdoor bleven echter voortdurende en hardnekkige strijdtonelen bestaan tussen de orde en haar ervijanden. Toch beleefde de orde juist in deze periode zijn grootste bloei.

In het jaar 1410 echter leed de orde een gevoelige nederlaag op de heide van Tannenbergh tegen een Pools leger. Vanaf nu gaat de orde een periode van verval tegemoet. Zo verloren zij bij de Vrede van Thorn (1466) veel grondbezit aan de Poolse koning en moesten zij hem als leenheer over hun bezittingen in Oost-Europa erkennen. De hoofdzetel van de orde werd verplaatst van Mariënburch naar Koningsbergen.

In 1511 ging de hoog- of grootmeester Albrecht van Hohenzollern (Brandenburg) over tot de Lutherse leer. Dat de Katholieke Edelen niet tevreden waren met deze gang van zaken, spreekt voor zich.

Deze edelen kozen daarom de Duitsmeester - dat is degene die namens de hoogmeester het toezicht uitoefende op de Duitse en Nederlandse eigendommen van de orde - tot

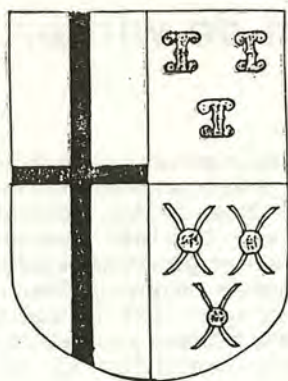
hoogmeester. Boven genoemde gebieden hadden elk weer hun eigen toezichthouder = landcommandeur en werden aangeduid als Balijen. Voor het gehele Nederlandse bezit was dat de Balije van Utrecht. Een bekende en al vele malen genoemde landcommandeur, die o.a. in Maarssen heeft gewoond, was Steven van Zuijlen van Nijvelt.

Vanaf ± 1560 begint de Balije van Utrecht zich langzamerhand te onttrekken aan het oppergezag van de Duitsmeester, door zich bijv. te verontschuldigen voor een vergadering van het algemeen kapittel, wat al snel regel werd, vooral toen Philips II van Spanje Heer der Nederlanden was geworden en zich de rechten over de Utrechtse Balije toeëigende. Na zijn afzwering in 1581 namen de Souvereine Staten van Utrecht de rechten over en stelden regels vast ten aanzien van benoemingen, toelagen e.d.

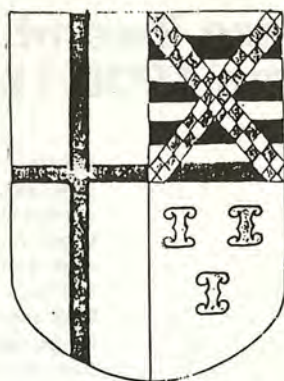
Het kloosterachtige verdween steeds meer, dispensatie van de kuisheidsgelofte voor het aangaan van een huwelijk was mogelijk en de invloed van de reformatie, ook op andere punten, werd steeds meer merkbaar. Ondanks het toelaten van huwelijken door ridders van de orde, bleken de Staten een eenmaal gehuwde ridder te pensioneren.

In 1619 werd de eerste hervormde landcommandeur benoemd: Jasper van Lijnden. Na diens overlijden in 1620 werd tegen de wil van de Duitsmeester, Hendrik Casimir, graaf van Nassau benoemd en onder diens gezag werd de Utrechtse Balije in 1637 geheel losgemaakt van de Duitsmeester.

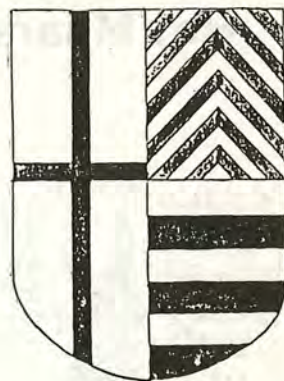
De orde zelf verloor in de hiernavolgende jaren steeds meer bezittingen door oorlogen of vrijwillige afkoop. In de 18e eeuw is haar rol als wereldlijke en militaire macht uitgespeeld. Alleen in de Balijen werden de oude doelstellingen nog nagestreefd: de bevordering van de Christelijke godsdienst, verzorging van de armen, steun verlenen aan personen en instellingen, die zich op het gebied van de Christelijke weldadigheid bewogen. In 1809 vaardigde Napoleon een decreet uit, krachtens hetwelk de Duitse Orde in alle staten van de Rijnbond werd opgeheven. Van de ± 1800 nog bestaande twaalf balijen waren er toen nog maar twee over, te weten Wenen (onder gezag van de keizer van Oostenrijk)

Steven van Zuylen
van Nyeveld

Wouter van Amstel
van Mynden

Aelbert van Egmond
van Meerestein

en Utrecht. Hoewel de Balije van Utrecht ook in de machtssfeer van Napoleon kwam, is het Franse keizerrijk op tijd ingestort, zodat de orde is blijven bestaan.

In een wet van 8-8-1815 wordt de orde in ere hersteld en alle goederen voor zover nog aanwezig worden teruggegeven. Daarmee was tevens haar rechtspositie verzekerd. Koning Willem I had het oppergezag over de Balije verkregen. Hij was deze orde welgezind, was evenals zijn vader bij de Balije ingeschreven en bovendien hadden twee Oranjes als landcommandeur aan het hoofd van de Balije gestaan. De bevoegdheden die Willem I kreeg waren dezelfde als eertijds de Staten van Utrecht bezaten, o.a. goedkeuring geven bij het vervullen van ontstane vacatures. Ook de financiële verslagen werden ter kennisgeving opgestuurd en dat is tot op de huidige dag zo gebleven.

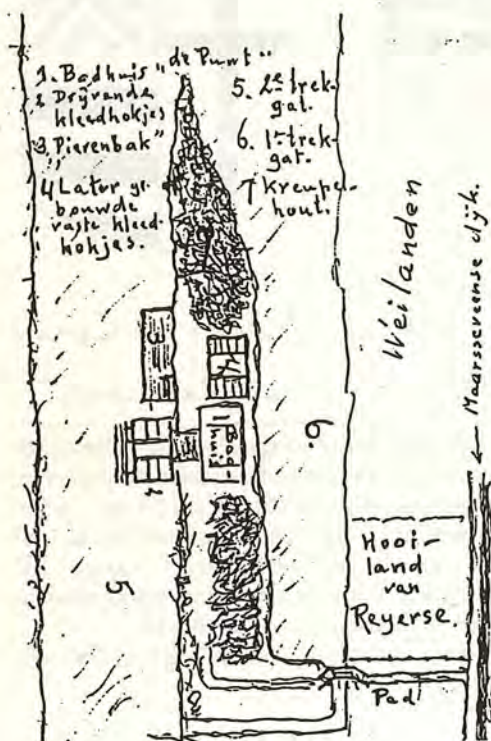
Financiële gezien is de orde niet meer zo rijk als vroeger. Door de kerkhervorming verloor zij veel landerijen, doordat deze vaak bij de pastoriën bleven en van 1811 tot 1815 zijn door het bestuur van de Domeinen vele onroerende goederen in beslag genomen en verkocht. Het resterende deel is nauwelijks voldoende om in de behoefte te voorzien.

Tenslotte nog een enkel woord over een unieke verzameling die in het Duitse Huis (nu aan de Hofpoort op de Nieuwe Gracht, eertijds aan de Springweg) aanwezig is. Het

betreft een portrettengalerij van alle landcommandeurs van de Utrechtse Balije in een onafgebroken reeks van zo'n 700 jaar. Allen zijn geknield afgebeeld, gekleed in harnas waarover de schoudermantel hangt. Elk draagt een schild waarop het familiewapen en het ordekruis staan afgebeeld. Gelukkig, dat deze verzameling niet verloren is gegaan.

Jan Witte

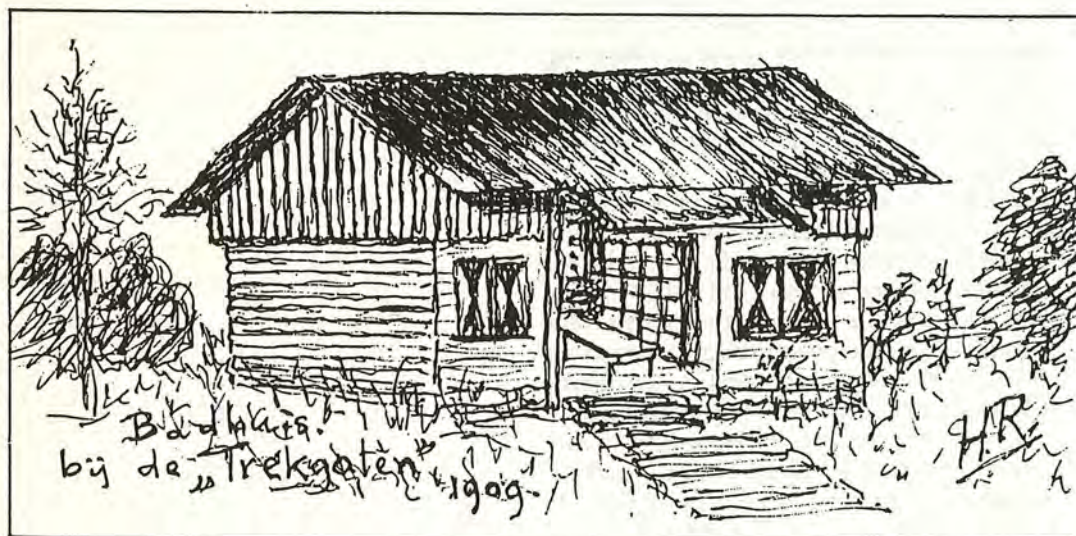
Het Maarssense Zwembad in de winter van 1908-1909

Uit Heemstede kregen we van ons lid de heer H.A. Reith twee door hem gemaakte foto's van ijspret bij het badhuis aan de Maarsseveensevaart in de winter van 1908-1909. Bovendien maakte de heer Reith enige schetsjes van het badhuis en de naaste omgeving. Over het badhuis schreef de heer Reith: Er was een lange tafel en daarachter een grote wandkast met hokjes. Iedere abonné had zijn vaste plaats met nummer van zijn badgoed. Vrouw Vermaak nam het nat aan en zorgde voor droging en opberging. Vrouw Vermaak was altijd vrolijk en iedereen hield van haar.

Op de foto boven: Van links naar rechts: dochter van de notaris Van Nieuwenhuizen, mevr. Kous (huize de Domstoren; Herengracht, ?, 'Meester' Stout, Broekhof, z.v. P. Br. electricien bij fa. Wolf, . . de Pijper (oudere zus van Annie, L. Gracht), Piet Dijkers (z.v.d. schoenmaker D. (van de Kaatsbaan), jongere zoon Broekhof, . . Scholten (z.v. bloemist Scholten, Zandweg), Jannie Kous.

Op foto onder: Van links naar rechts: Zoontje van M. Knook (H.d.School, Breedstraat), Kees van Doorn (zoon van C. van Doorn, banketbakker L. Gracht), Wijnke Kous (zusje van Jannie), ?, Dora (Pos), vrouw van mijn vriend Ab Kous, C. van Voorst van Beest, rest onbekend.

De Maire Hofstede tussen 1692 en 1705

De Maire Hofstede, die met een nieuwe rieten dakbedekking nog imposanter de aandacht van de voorbijganger opeist, is gelegen aan de rand van de bebouwde kom van het dorp Maarssen, aan de Europalaan en is een mooi voorbeeld van een T-boerderij of krukhuis.

Trouwe lezers zullen op de vraag of de boerderij vroeger onder Maarssen of Maarsseveen ressorteerde, al snel antwoorden, dat dat natuurlijk Maarsseveen moet zijn geweest. Immers, de grens van de twee rechtsgebieden liep (van de dorpsbrug af gezien) midden door de Kaatsbaan en dan via de Nassaustraat naar de Maarsseveensche Vaart. Men zou kunnen zeggen dat dit natuurlijke grenzen waren.

Maar bij nader inzien zal men opmerken dat het historisch gezien een tikkeltje vreemd overkomt om een boerderij (hofstede) die vernoemd is naar het vroegere Huis Ter Meer, het middelpunt van Maarssen, zomaar onder Maarsseveen te laten vallen.

Bij de omschrijving van het rechtsgebied van Maarsseveen in 1641, nadat Johan Huydecoper Maarsseveen had gekocht van de Staten van Utrecht, werd met dit laatste rekening gehouden (waarschijnlijk echter ook om andere redenen).

Het gebied van Maarsseveen zal bestaan uit *'de landerijen op de oostzijde van de Vecht tot aan het gerecht van Breuckelen beginnende van de Maarsseveensche brugge aff, ende gaende den dijk (via Kaatsbaan) rechtuyt tot aan het Landt van de Meerhofstede en de . . . scheyslooth (noordzijde van de teg. Nassaustraat) langs tot de Maarsseveensche weteringe toe.'*¹

Dus toch de natuurlijke grens. Ja, dat wel, maar met één beperking en wel deze: *'blijvende de voorsz(egde) Meerhofstede met de landerijen daaraan behoorende aen ende onder het gerecht van Maarssen.'*

Zes jaar later blijkt *'dat de Meerhoffstede met de landerijen daaraan behoorende mede zal komen onder de heerlijkh(eyt) van Maarsseveen'* en krijgen onze snelle antwoorders van het begin toch gelijk.²

Maar nu dit stukje Maarssen achteraf bij Maarsseveen is getrokken, loopt men het

risico, dat de Heer van Maarsseveen zich ook een beetje heer voelt van Maarssen, en zich in een overmoedige bui ook zo zal gaan noemen. Dit wordt uitdrukkelijk verboden.

BEDRIJFSBOEKHOUDING

Het is verwonderlijk en jammer dat er over boerenbedrijven zo weinig gegevens te vinden zijn. De Maire Hofstede is hierop geen uitzondering. Gelukkig heeft Jozef Huydecoper tussen 1692 en 1705 wel een boekhouding bijgehouden³, waaruit we een beeld kunnen krijgen van de handel en wandel op zo'n bedrijf.

's Winters bespeurt men in de boeken geen activiteiten die geld kosten of opbrengen. Bijna alle uitgaven en inkomsten vinden plaats tussen april en oktober. Van een weekloon of zelfs van een vast salaris heeft men nog niet gehoord. Wel zijn er waarschijnlijk één of twee vaste beheerders op de boerderij. Ik noem ze geen pachters, want nergens wordt melding gemaakt van betaalde pacht; waarschijnlijker is, dat deze 'vaste' knechten kost en inwoning kregen en per geleverde dienst werden betaald, met recht van medegebruik van de grond en de gebouwen.

In 1692 en volgende jaren komen we veelvuldig de namen van Egbert en Lulf tegen, waarbij blijkt dat Egbert het 'management' voerde en Lulf meer de functie van knecht had; Lulf wordt betaald voor het helpen bij de jacht, hooi rijden en het dorsen van de haver. Egbert gedraagt zich echter meer als een klein ondernemertje; hij verzorgt de honden van Jozef Huydecoper (de melk die ze te drinken krijgen, verrekenst hij met de eigenaar van de honden), koopt en verkoopt vee, en verzorgt de paarden van Huydecoper, maar bezit zelf ook koeien, die hij in een enkel geval van Huydecoper koopt. Als Jozef met een wel erg vreemd huisdier aan-

Achterzijde Meerhofstede 1984

komt met de vraag of dat dier ook een paar weken op de boerderij kan blijven, zegt Egbert daar natuurlijk niet neen tegen, maar laat de verzorging aan Lulf over. De laatste krijgt dan ook in 1694, 2 gulden en 8 stuivers voor *'Cees den Aep'*.

VEETEELT

Niets wijst erop, dat er op de boerderij enige vorm van akkerbouw bedreven wordt. Alles draait om het fokken van koeien, schapen en paarden. Akkerbouw vindt alleen plaats om haver voor de paarden te verkrijgen. In 1699 worden er in totaal 22 koeien gekocht (waarvan 17 *'Drentsche coeyen'*), die in de loop van het jaar tegen sterk wisselende prijzen weer verkocht worden. Hendrik de Glasemaker moet 72 gulden voor het beest betalen. De *'hovenier van 't huys ten Bos'* wordt voor 45 gulden al eigenaar van een koe. *'Ary de Modderman'* zal wel een erg mager scharminkel hebben gekregen, want hij betaalt slechts 37 gulden, of verrekent men in de prijs van de koe de bagger, die geregeld geleverd

wordt om het terrein op te hogen? Schout Bosch betaalt 50 gulden, de Maarsseveense schipper 45 gulden, maar Egbert krijgt zeker korting, want die betaalt voor drie koeien slechts 110 gulden. Aan de handel van en met Egbert zien we, dat hier geen sprake is van een verhouding werkgever-werknemer. Egbert werkt wel voor Jozef Huydecoper, maar handelt zelf ook met de eigenaar van de boerderij. Gemiddelde inkoopprijs van de koeien (inclusief onkosten waaronder het hoorngeld - een belasting op vee) is ongeveer 24 gulden; gemiddelde verkoopprijs is ruim 44 gulden. Geen onaardige winst dus. Er wordt gehandeld in levend vee, dat waarschijnlijk tegen de winter geslacht wordt. Op de Maire Hofstede wordt nauwelijks geslacht. Slechts één keer wordt een rekening opgemaakt wegens *'het ceelen'* van vee. Dit *'ceelen'* kost 3 stuivers per stuk. Een jaar later zijn de prijzen schrikbarend gestegen, want dan betaalt men op de voorjaarsmarkt *'door malkander'* 41 gulden en 6

stuivers voor *'de ossen en coeyen'*.

Onder de vaste bewoners van de Maire Hofstede moeten we ook de twee hengsten rekenen die verhuurd werden als dekhengst. *'De Geelen hengst'* moet voor een totaalbedrag van 16 gulden tien maal zijn voer verdienen bij o.a. de merrie van de boer op Oostwaard en bij de merrie van *'Ary Jans. in 't Gras'*. De andere hengst *'Castoortie'* wordt zes keer gevraagd voor een bedrag van 8 gulden, o.a. door Rut de Schipper. Castoortie schijnt goede nakomelingen te verwekken, want Jozef koopt verschillende veulens terug, die door Castoortie verwekt zijn, o.a. weer van Egbert.

SEIZOENARBEIDERS

Hoewel in de zomer de plaatselijke bevolking geregeld zaken deed met Jozef Huydecoper, vooral op het gebied van de aanvoer van modder en mest, gebeurde het maaiwerk veelal door vreemdelingen die vanuit het oosten (o.a. Westfalen) hier als hulp kwamen en na het seizoen met het overgebleven deel van het verdiende geld weer huiswaarts keerden.

In 1692 zien we Lulf bijgestaan worden door Jan Soldaat, maar we zien ook een drietal Westfalers werken op het hooiland. Dit drietal wordt in de boeken vermeld bij hun voornaam, gevolgd door hun landstreek, waarbij uit niets blijkt, dat het toen al een

scheldnaam was. We komen tegen: JAN DE MOF, PIETER DE MOF en HENDRIK DE MOF.

Deze seizoenarbeiders sliepen meestal in de schuur bij de boerderij.

Hopelijk waren ze in 1691 al vertrokken, toen de schuur instortte, want dan zien we rekeningen verschijnen voor het weer optrekken van een *'gevalen'* schuur: Cambier (eigenaar van de steenover *'Goed ten Bosch'*) levert de stenen, de smid Cornelis zorgt voor het ijzerwerk en ook de loodgieter dient een rekening in. De rietdekker werkt nog voor een schappelijk prijsje. Hij geeft de schuur een rieten dak voor het bedrag van 116 gulden en 13 stuivers. Maar als we de totale kosten van de schuur (679 gulden en 13 stuivers) vergelijken met bijvoorbeeld de *'winst'* op de verkoop van 22 koeien in 1699 (390 gulden en 12 stuivers), dan komen deze bedragen wat meer in de toenmalige verhoudingen te staan en dan zien we wel, dat het ook toen niet eenvoudig moet zijn geweest om een boerenbedrijf echt rendabel te maken.

Noten:

1. Archief Huydecoper inv. nr. 1724.
2. Idem.
3. Archief Huydecoper inv. nr. 1910.

Wallie Smits

BRINKHOF

AANNEMINGSBEDRIJF

MACHINEKADE 6, MAARSSSEN

TELEFOON

61456

voor:
**HUIZEN, FLATS, BUNGALOWS
en BOERDERIJEN**

voor:
**TAXATIES, HYPOTHEKEN
en FINANCIERINGEN**

voor:
ALLE SOORTEN VERZEKERINGEN

**de
vecht
streek**

UW MAKELAAR ★

UW ASSURANTIE ADVISEUR ★

Sinds 1935 in Maarssen, Raadhuisstraat 21-a, tel.: 03465-64644
Sinds 1976 in Maarssenbroek, Duivenkamp 739, tel.: 03465-67791

In het pand waar nu Café Ome Klaas zijn klanten een gastvrij onthaal bezorgt is al sinds 1780 een horecabedrijf gevestigd. In die tijd nog een herberg. Maar steeds stond en staat nog een goede dienstverlening aan de klant voorop.

Wij verzorgen uw koud buffet, fondue en barbecue op uw personeelsavonden, verjaardagspartij of huwelijksfeest wilt u liever de gewone Hollandse pot, ook dat kan. Er is accommodatie voor circa 60 personen. Een partijtje biljart? Kom rustig eens binnen en misschien wordt u wel lid van de bij ons spelende biljartvereniging.

U kunt altijd reserveren! in

CAFÉ OME KLAAS

**Op de Lange Gracht 43 in Maarssen
of telefonisch 03465-61409 of 62019**